FEMINIZAREA ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Aurora Peţan
Institutul de Lingvistică *Iorgu Iordan – Al. Rosetti* Bucureşti

Feminization in Romanian (Abstract)

This work analyzes the phenomenon of feminization in Romanian compared to the other Romance languages and to German. The study reaches the conclusion that, in the past, the feminization was more developed in Romanian than in other European languages, but its causes were not social but linguistic (the strong tendency to motivation inside the category of grammatical gender). Nowadays, while in the Western Romance languages and in German an intense process of feminization is taking place, in Romanian the trend is to favor the generic masculine, perceived as more prestigious and then to avoid the feminine, often perceived as pejorative.

0. *Definiţie şi distincţii terminologice*. Feminizarea este un aspect al moţiunii, care funcţionează în cadrul subgenului personal şi constă din formarea de feminine corespunzătoare unor masculine existente care desemnează meserii, profesii, funcţii, grade.

1. *Genul feminin în limba română.*

Înainte de a analiza procesul feminizării în limba română, este necesară o scurtă privire asupra femininului românesc.

Spre deosebire de celelalte limbi romanice, care nu cunosc genul neutru, şi deci, nici corespondenţa între genul gramatical şi cel natural, româna posedă o puternică motivaţie internă în structurarea genurilor: genul neutru nu acceptă animate iar genul masculin este exclusivist, desemnând numai substantive de sex masculin şi câteva inanimate cu comportament de neutru şi excluzând categoric genul natural feminin. Aceste "limite" impuse de cele două genuri au avut drept consecinţă o dezvoltare extraordinară a femininului, genul cel mai bogat ca inventar şi mai variat din punct de vedere semantic, care a inclus cam tot ce au refuzat celelalte două genuri. În celelalte limbi romanice, dispariţia neutrului a dus la repartizarea fostelor neutre în cele două genuri, cu consecinţe asupra corespondenţei cu genul natural. Iată, schematic, conţinutul semantic al celor trei genuri:

1.1. Masculinul este exclusivist şi puternic corelat cu genul natural: nu denumeşte niciodată fiinţe de sex feminin (exemple foarte rare, precum *băboi*, *fătoi*, nu reprezintă sexul feminin, ci se definesc tocmai prin trăsături masculine), iar puţinele inanimate de gen masculin (moştenite sau împrumuturi vechi; astăzi masculinul nu mai acceptă inanimate) sunt percepute ca neutre şi se comportă ca atare în acord. De ex.: când un subiect multiplu este alcătuit dintr-un masculin şi un feminin, atributul sau numele predicativ se acordă la masculin plural dacă masculinul este nume de fiinţă (de ex.:

BDD-A3637 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:12 UTC)

mama şi tata sunt tineri), dar la feminin când masculinul este inanimat: *muntele şi valea sunt împădurite*, deoarece pluralul neutrului (al inanimatelor) este identic cu pluralul femininului: *case înalte* (f. pl), *trenuri rapide* (n. pl.).

1.2. Neutrul este de asemenea motivat, fiind exclusiv genul inanimatelor (excepţii precum *norod, popor, animal, mamifer* sunt doar aparente; în primele două exemple trăsătura "animat" nu este relevantă, iar celelalte două sunt generice, nu denumesc o fiinţă anume).

1.3. Femininul acoperă, din punct de vedere semantic, multe sfere (un număr mare de inanimate: *vale, carte, masă, tastatură* etc.; foarte multe abstracte, nume de acţiuni şi numele rezultatului acţiunii şi toate infinitivele lungi: *credinţă, conjunctură, informatică, nutriţie, nevralgie, adunare, tăietură* etc., etc., chiar substantive ce denumesc fiinţe de sex bărbătesc: *cătană, ordonanţă, santinelă*).

Procesul feminizării trebuie studiat în acest context oferit de structura specială a genului în limba română şi de poziţia aparte a genului feminin.

2. *Feminizarea.*

Limba română cunoaşte codificarea sexuală la fel ca aproape toate limbile europene (excepţii: engleza-parţial, maghiara, finlandeza, turca) şi se caracterizează prin androcentrism lingvistic. Acesta se manifestă (şi) prin considerarea masculinului drept prestigios şi utilizarea acestuia ca termen generic (care ocultează femininul) şi prin perceperea femininului drept formă secundară, derivată sau deviată de la masculin. În ultimele decenii, în unele limbi europene se înregistrează un proces dirijat de feminizare pentru o mai bună reprezentare lingvistică a femeii în societate:

2.1. În germană: crearea de substantive feminine compuse cu *–frau* echivalente ale substantivelor masculine compuse cu *–mann*: *Kauffrau* (după *Kaufmann*), *Statsfrau* (după *Statsmann*), *Landeshauptfrau* (după *Landeshauptmann*) etc.; masculinul inclusiv plural (care se referă la animate de sex bărbătesc şi femeiesc) tinde să fie înlocuit (cel puţin în scris) de pluralul masculin/feminin sau masculin *şi* feminin: în loc de *Wissenschaftler* "cercetători (bărbaţi şi femei)", se scrie tot mai des *Wissenschaftler/-innen* "cercetători/-toare" sau *Wissenschaftlerinnen und Wissenschaftler* (cu femininul pe primul loc) "cercetătoare şi cercetători". Statutul femeii în societatea germană este limpede reflectat în structurile lingvistice actuale. De altfel, germana a privilegiat feminizarea de-a lungul istoriei sale, formând constant feminine atât la cuvinte vechi (*Dichter-Dichterin, Klavierspieler-Klavierspielerin*) cât şi la împrumuturi (*Poet-Poetin, Pianist-Pianistin*)

2.2. În franceză, după înfiinţarea în Franţa a unei comisii de feminizare a numelor de meserii, titluri şi funcţii (1984) şi după circulara publicată de această comisie în 1986, s-a declanşat un amplu şi contestat proces de feminizare; în Canada acest proces începuse deja în 1979, în Elveţia a început în 1988, iar în Belgia în 1993. Regula unică propusă de această comisie a fost: să se feminizeze toate numele de meserii, oricând,

BDD-A3637 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:12 UTC)

de către oricine, în orice context, desigur, după nişte reguli; adică cel ce doreşte să folosească un feminin în scris sau în vorbire are posibilitatea să o facă, fără însă a fi obligat la aceasta. S-a acordat astfel o mare încredere fiecărui individ, urmând ca vorbitorii să decidă dacă să folosească sau nu o formă feminină sau pe care anume să o aleagă. Astfel, uzul va decide de pildă, dacă se va impune *une sculpteure, une sculpteuse* sau *une sculptrice*.

2.3. Spaniola şi italiana acceptă mai uşor formele feminine datorită structurii lor fonologice (în franceză evoluția *-a >-e* a dus la omonimia masculinului cu femininul, în spaniolă şi italiană cele două genuri se disting, de cele mai multe ori, prin vocala tematică, *-a* la feminin şi *–o* la masculin): sp. *(primera) ministra, doctora*, it. *dottoressa, avvocatessa, lettrice* etc., însă procesul nu este conştientizat şi dirijat în aceeaşi măsură ca în germană şi franceză.

Româna prezintă o situație paradoxală: deşi nu a suferit niciodată o intervenție externă în problema codificării sexuale (apelări precum *Doamnelor şi domnilor* sunt rare şi numai în anumite registre), a cunoscut totuşi un intens proces de feminizare, care nu poate fi comparat cu situația din nici o altă limbă romanică, doar germana prezintă o situație parțial asemănătoare.

3. *Cauzele feminizării în limba română*.

La baza procesului de feminizare din limba română stau două tipuri de cauze:

3.1. Cauze externe sau sociale. Sub influența societății, s-au creat modele gramaticale feminine pentru realități corespunzătoare. Astfel, s-au feminizat:

- denumirile de meseriaşe ce practicau meserii accesibile femeilor, în secolele trecute (mai) umile: *spălătoreasă, croitoreasă, hangiță* etc., în ultimul secol şi, mai ales în ultimele decenii, meserii care odinioară erau practicate doar de bărbați: *ingineră, avocată, doctoriță*;
- titlurile ce desemnau soția unui personaj ce avea o profesie, funcție sau grad: *preoteasă, isprăvniceasă*.

3.2. Cauze interne sau lingvistice. Două sunt cauzele interne care au dus la amplificarea procesului feminizării în română într-o măsură incomparabil mai mare decât în celelalte limbi romanince:

3.2.1. Cauza principală: motivarea (concordanța cu genul natural; româna cunoaşte o tendință internă de motivare, care se manifestă în ansamblul categoriei genului, nu doar prin dezvoltarea moțiunii, deci prin crearea de feminine de la masculine şi eliminarea, în acest fel, a genului comun, ci şi prin întărirea genului neutru şi prin conturarea subgenului personal; o situație similară se găseşte în germană, limbă cu trei genuri ca şi româna, cu tendință puternică de motivare şi cu moțiune foarte activă: *der Artz, die Ärtzin*; *der Lehrer, die Lehrerin* etc. Pe lângă formele din fondul vechi al limbii germane, împrumuturile latino-romanice care la origine erau bivalente, în germană îşi formează un feminin, la fel ca în română: germ. *der Kollege, die Kollegin*

BDD-A3637 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:12 UTC)

- rom. *coleg, colegă* dar fr. *le/la collegue*, it. *il/ la collega, el/ la collega*; germ. *der Pianist, die Pianistin* – rom. *pianist, pianistă* dar fr. *le/la pianiste*, it. *il/la pianista,* sp. *el/la pianista*; germ. *der Poet, die Poetin* – rom. *poet, poetă,* dar fr. *le/la poète*, it. *il/la poeta,* sp. *el/la poeta*. Tendința de motivare (de corespondență a genului gramatical cu cel natural) a dus la limitarea genului comun (care în franceză numără cca 1200 de substantive) şi la dezvoltarea moțiunii: aproape toate substantivele nume de profesii, titluri, funcții (numărând câteva sute) împrumuri latino-romanice, care în franceză, italiană şi spaniolă aparțin genului comun, în română au dobândit două forme. Moțiunea a fost activă în română în tot cursul istoriei sale (de ex. *dăscăliță* e atestat în primele texte româneşti), în limitele impuse de mentalități (astăzi, de pildă, limba refuză încă forme precum *ministră, procuroare, chirurgă*). Aceeaşi tendință a favorizat conservarea sau crearea unor distincții lexicale, d. ex. *om / bărbat / femeie* (termen generic / mascul / femelă), după modelul latin *homo / vir / mulier*. Germana se apropie tipologic de română, având triada *Mensch* / *Mann* / *Frau*, dar celelalte limbi romanice şi engleza au extins genericul pentru masculin: fr. *homme / homme / femme*, it. *uomo / uomo / moglie*, sp. *hombre / hombre / mujer*, engl. *man / man / women*.

3.2.2. Cauza secundară (formală): postpunerea articolului hotărât, care a determinat dezvoltarea extraordinară a moțiunii: dacă în franceză, italiană, spaniolă articolul hotărât poate distinge între masculin şi feminin fără să influențeze forma, deoarece este antepus (fr. *le, la pianiste*, it. *il, la pianista*, sp. *el, la pianista*), în română acest lucru nu este posibil (*pianist-ul, pianist-a*); deci feminizarea a fost favorizată de postpunerea articolului hotărât, caracteristică limbii române, dar această condiție nu a fost suficientă, cum demonstrează germana, care are articol proclitic şi totuşi a dezvoltat moțiunea. Cauza fundamentală o constituie, cum am arătat mai sus, motivarea.

4. *Scurt istoric al feminizării şi stadiul actual*

Feminizarea în limba română a cunoscut trei etape:

4.1. Prima etapă s-a desfăşurat din primele secole de istorie a limbii române până în sec. XIX-XX. Primele feminizări s-au produs, probabil, în momentul în care sufixe moționale moştenite sau împrumutate au devenit productive: *împărătească, crăiasă, preoteasă, păcurăreasă* cu sufixul moştenit *–issa*; *morăriță, păstoriță, domniță* cu sufixul *-iță* împrumutat din vechea slavă etc.

4.2. Cea de-a doua etapă corespunde, cronologic, cu apogeul influenței latino-romanice. Aproape toate substantivele nume de meseriaşi sau titluri, care în franceză sau italiană sunt bivalente (aparțin genului comun), în română şi-au creat o a doua formă, astfel încât în română genul comun aproape nu există (fr. *le, la linguiste*, it. *il, la linguista*, rom. *lingvist, lingvistă* etc., vezi 3.2.1); există sute de astfel de exemple. În română, moțiunea este extrem de intensă, incomparabilă cu situația din celelalte limbi romanice. Slaba acțiune a acesteia în italiană, franceză şi spaniolă are cauze

BDD-A3637 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:12 UTC)

formale, pe de o parte (de pildă în franceză terminația *–e* comună pentru ambele genuri), iar pe de alta, o mai slabă motivare în comparație cu situația din română.

4.3. *Stadiul actual*. A treia etapă acoperă istoria foarte recentă a limbii române (ultimele decenii). Are cauze externe (sociale): accesul femeilor la funcții şi profesii rezervate până de curând bărbaților.

Rezultatele etapei vechi a feminizării (etapă slab reprezentată în celelalte limbi romanice), a dus, în etapa actuală, la o criză a modalităților de redare a femininului în cazul gradelor, funcțiilor şi al profesiilor "nobile". Cea dintâi etapă a feminizării a "epuizat" majoritatea modalităților de formare a femininului, astfel încât, astăzi procesul de feminizare este foarte lent. Vechile sufixe au devenit peiorative sau nu pot desemna femeia cu un anumit grad, deoarece desemnează deja pe soția celui ce avea un anumit grad:

- numeroase forme în *-ă* şi *-easă* desemnează pe "soția celui ce îndeplineşte o funcție" şi sunt ieşite din uz sau peiorative: *generăleasă, colonelă/coloneleasă, ministreasă* etc. Chiar şi acolo unde ele ar fi posibile, formațiile în *-ă* nu sunt totdeauna acceptate: *ingineră, casieră, avocată*, dar nu şi *pompieră, ofițeră*.
- formațiile în *-iță*, sufix la origine diminutival, sunt tot mai mult evitate: *casieriță* > *casieră*; *doctoriță* mai mult fam. etc.
- formațiile în *-ancă* şi *-oaică* (*cetățeancă, gardiancă, zarzavagioaică, boieroaică*) sunt rare şi mai toate percepute ca peiorative.

Aceste sufixe sunt slab productive astăzi şi nu mai pot constitui o modalitate eficientă de feminizare din pricina caracterului lor arhaic şi, adesea, peiorativ. În celelalte limbi romanice, unde feminizarea a avut doar cauze externe şi, în perioadele vechi ale limbii, a fost mai puțin intensă decât în română, există o bogăție mai mare de mijloace de feminizare.

Femeile care acced astăzi la funcții înalte sunt numite în special cu masculinul generic precedat de un determinant (*doamna ministru, femeie-colonel*), iar în adresări aproape întotdeauna cu masculinul: *doamna avocat, doamna preşedinte*; folosirea femininului (acolo unde există) în adresări e percepută ca nepoliticoasă: *doamna doctoriță, doamna primăriță*. Ierarhizarea socială a meseriilor subzistă în mare parte, cele mai „rezistente" domenii la feminizare fiind cel militar, cel juridic şi cel medical.

Alte cauze interne care frânează procesul de feminizare:

- perceperea masculinul generic drept mai prestigios duce la slăbirea femininelor nume de profesioniste: *doamna inginer*, deşi există *ingineră*, doamna *doctor*, deşi există *doctoriță* etc.
- tendința de economie a limbajului, foarte manifestă în ultimul deceniu în toate limbile europene, poate şi sub influența englezei, duce la eliminarea redundanțelor: e suficientă o singură marcare a femininului (***doamna*** *doctor*), nu două (***doamna***

BDD-A3637 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:12 UTC)

*doctor**iță***); astfel s-ar explica de ce în adresări se foloseşte masculinul iar în alte contexte (unde nu apar apelative la feminin precum *doamna*), se foloseşte femininul.
- caracterul peiorativ al celor mai multe formații feminine (cele cu sufixele *–iță, -oaică, -easă, -eancă* ş.a.; doar formațiile în *–ă* sunt neutre, dar nici acelea întotdeauna, cf. *individă* vs. *individ, filozoafă* vs. *filozof*).
- forme pe care limba nu le acceptă (sau le va accepta cu greu) din motive estetice, eufonice: *medic, pilot* ş.a. formează femininul prin adăugarea unui determinat (feminizare maximală): *femeie-medic, femeie-pilot* şi nu prin derivare (*medică, pilo(a)tă*).

5. *Tendințe*

Româna pare să opună rezistență actualului val de feminizare care se manifestă în alte limbi europene, pe de o parte deoarece la noi masculinul generic este mai prestigios, ca efect al unui patriarhalism mai puternic prin tradiție decât în Europa Occidentală, iar pe de alta ca o reacție adversă la intensa feminizare petrecută în secolele 19-20, care a epuizat majoritatea mijloacelor de exprimare a genului feminin şi a conferit un caracter peiorativ multor sufixe feminine. În esență, dificultatea nu constă în a da viață unor forme feminine, căci limba este foarte flexibilă, ci în a fi acceptate de toți vorbitorii, care le percep ca fiind "barbare". Procesul de substituție a unui cuvânt cu altul este dificil (vezi trecerea de la *tovarăş* la *domn*) şi necesită timp.

BIBLIOGRAFIE

Avram, Mioara, *Gramatica pentru toți*, Bucureşti, Humanitas, 2001[3].
Becquer, Annie; Cerquiligni, Bernard; Cholewka, Nicole; Coutier, Martine; Frécher, Josette; Mathieu, Marie-Josèphe, *Femme, j'écris ton nom…. Guide d'aide à la féminisation des noms de métiers, titres, grades et fonctions*, Paris, 1999.
Dragomir, Otilia - Miroiu, Mihaela (ed.), *Lexicon feminist*, Iaşi, Polirom, 2002.
Houdebine-Gravaud, Anne-Marie, *Femeia invizibilă sau despre invizibilitatea femeii în limbaj*, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 1997.
Pețan, Aurora, *Epicen; feminin; gen; gen comun; gen personal; masculin; moțiune; neutru*, în Marius Sala (coord.), *Enciclopedia limbii române*, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 2001.

BDD-A3637 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:12 UTC)